

Ezek közül kettő kelta kori: az egyik hamvasztásos urnasír, a másik csontvázas temetkezés. 26 sír a 10–11. századra keltezhető. A Jeges-hegy platóján a szántás által erősen bolygatott sírok korábbiak: a szórványként és a sírokban talált bronz varkocskarikák, kéttagú aranyozott bronz csüngős veretek, hegyesedő végű bronz huzalkarperec, oldalpálcás zablá, balta a 10. század második felére datálhatóak. A keleti lejtőn sűrűbben kerültek elő sírok és a leletek alapján fiatalabbak is: a bronz S-végű karikák, nyitott bronz huzalgűrűk, bronz csörgő, henger alakú, ezüsthóliás pasztagyöngyök 11. századiak. A feltárt honfoglalás- és államalapítás kori sírok köznépi jellegűek, de a szórvány tárgyak (kéttagú csüngős veretek, fegyver, lószerszám) gazdagabb sírokat is sejtetnek.

Az ásatáson részt vett: Czövek Attila régészhallgató (JATE).

ÓDOR JÁNOS GÁBOR

80. Felzsózsolca, Nagyszilvás

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) *Kk; Kú*

A lelőhelyre 1993-ban terepbejárás során bukkantak a régészek, ekkor kiszántott köveket és emberi csontvázak maradványait találták a helyszínen. A magántulajdonban lévő terület gazdái földművelés közben szintén nagy mennyiségű embercsontot találtak. Három hétig a felsőzsolcai önkormányzat által biztosított közhasznú munkások segítségével kutattuk meg a Nagyszilvás u. 23. szám alatti telket. Ebben az időszakban három kutatóárkot nyitottunk – összesen 88 m² felületen.

Az ásatás legfontosabb eredménye, hogy megtaláltuk a középkori település templomának maradványát. A templom ÉNY-i sarkának alapozását sikerült feltárunk egy rövid szakaszon. A fal alapozási árkát meszes-köves törmelék töltötte be. A feltárás során több faragott követ – kváderköveket és téglákat is – találtunk. A templom hajóját és szentélyét nem sikerült kutatnunk, mivel az a szomszédos telek alatt rejtőzik. A templom korára utaló leletet nem találtunk, de sikerült néhány sírt feltárni a templom belsejében. Ezek korábbiak, mint a feltárt kőtemplom maradványa, mivel a templom nyugati falának alapozásakor több sírt elváltak.

A kutatóárkokban a 14 nap alatt kibontottuk a középkori templom körüli temető hetvennégy sírját. A temetőt valószínűleg a 17. századig használhatták, amikor is a település a török támadások és az azt követő pestisjárvány miatt elnéptelenedett, a túlélők beköltöztek a biztonságosabb Miskolcra. A holtakat Ny-K-i tájolásban temették el. A sírok egy részét későbbi beásások, sírok bolygatták meg, de jelentős hányaduk eredeti helyzetben került elő. Az elhunytakat deszkakoporsóba helyezték, melynek maradványát öt esetben

sikerült feltárunk. Kevés mellékletet találtunk, a 20. sírban deréktájon vas csat került elő, a 27. sírban egy 14–15. századi – valószínűleg észak-itáliai – dénár.

Egy 14. század eleji tizedlajstromból tudjuk, hogy ekkortájt Felzsózsolca gazdag település lehetett, hiszen több egyházi adót fizetett, mint a század végén felemelkedő Miskolc. Valószínű, hogy a középkori Szent Mihály tiszteletére felszentelt plébániatemplom maradványai még 1746-ban is jól láthatóak voltak, amint azt a Canonica Visitatio említi.

SIMONYI ERIKA

81. Főnyed, Gólyásfa

(Somogy megye) *Ó; Á*

1998. augusztus 10. és szeptember 2. között folytattuk a már több éve megkezdett temető feltárását a Főnyed–Gólyásfa nevű lelőhelyen. Az adott időszakban 91 temetkezést és 40 objektumot találtunk. Céljaink közé tartozott a temető teljes feltárása, annak érdekében, hogy az antropológiai anyag egy zárt egységben álljon rendelkezésre a további feldolgozás számára, illetve a 462-es árok vonalának nyomon követése, esetleg a temető árkával való azonosítása céljából.

Sajnos a szelvények feltárása után sem mondható el, hogy a teljes temetőt ismerjük, ugyanis úgy tűnik, hogy Ny-felé bár ritkulnak, de tovább folytatódnak a sírok. A sírok többsége az előző évekhez hasonlóan leletmentes volt. Összesen 8 esetben találtunk „S”-végű hajkarikát (595, 598, 601, 613, 660, 686, 696, 707-es sírok), 3 esetben vaskést (594, 595, 612-es sírok), egy sírban karikagyűrűt (604-es sír), egy másikban gyöngyöt (596-os sír), illetve szintén egy esetben vascsatot (656-os sír). Különlegességnek számít egy vékony huzalból készült, félgömb díszítésű ruhatű, (593-as sír), illetve az az egyik végén sugaras díszű csont tűtartó, amely az 594-es sírből származik. Feltehetően a sírba nyilazás (ártó szellemektől való félelem okán némely esetben a temetéskor sírba nyilaztak!) emléke az a levél alakú, nyéltüskés nyílcsúcs, amely egy keresztbe, É-D-i irányba tájolt sír (605-ös sír) földjéből került elő. Ugyancsak rendellenesen temették el az 656-os vázat, amelyet hasra fektetve, lábait összekötözve helyeztek a sírba. Egy másik esetben térdben felhúzott vázat (634-es sír) találtunk. Nagy számban, 18 esetben jelölték a váz fejét, lábát, esetleg oldalát kövek vagy téglák, csecsemősírok esetében pedig valósággal szétlapították a vázat a rájuk helyezett kövek. A 613-as női sír bal oldali medencelapátja egybe meszesedett a szeméremcsonttal, valamint az utolsó csigolyával, így szinte lehetetlenné téve a járását. Egy esetben közös sírban páros temetkezés nyomait tártuk fel (654, 655-ös sír), ahol a férfiváz karja a mellette fekvő női váz karján nyugodott. Sok esetben olyan keskeny sírgödörbe

temették a halottat, hogy annak vállalai teljesen felnyomódtak (695-ös sír).

Az objektumok tekintetében nagy számban találunk Árpád-kori, illetve őskori gödröket, méhkas- illetve egyenes falú vermeteket, azonban szétszántott kemence platnira csak egy ízben bukkantunk (630-as objektum). A már korábban megtalált árok mind K-i, mind Ny-i irányban, illetve a köztes szelvényekben is folytatódott, néhol azonban gödör metszette.

Az Árpád-kori gödrök és vermek közti távolság, illetve házak nyomának hiánya esetleg felszíni boronaházak meglétére utalhat.

M. ARADI CSILLA

82. Gálosfa, Kistótváros

(Somogy megye) *Kk*

Az 1998 őszen leletmentésként induló feltárás a Gálosfa-Kistótvárosi határrészen meglepő eredményeket hozott a felszínre. A többnyire kőből, illetve néhol téglából rakott falmaradványokat a felszíntől számítva több mint 170 cm mélyen követtük nyomon, azonban az alapozási árkot még így sem találtuk meg. A 2,5×3,5 méteres, négyszögletű építményhez (toronyhoz?) D-i irányból egy fal csatlakozott (3. fal). A terület külön érdekessége az egyik oldalán vakolt falrészlettel („a” falrészlet) rendelkező 1. helység, amelyet másodlagosan, részben a toronyból szakították ki („b” falrészlet). Ennek a helyiségnek lapjára fektetett, habarcsba rakott téglá járósintjét is megtaláltuk a „b” falrészlet mellett, 125 cm mélyen.

A törmelékben, amely kb. 110 cm mélységig egyseges, réteg nélküli betöltésű volt, a sok kő- és tégladarab mellett olyan különlegességeket is találhatunk, mint egy osztrák, grafitos csempetöredék, avagy zöld ólomházas lovag-alakos kályha mérműdíszes csempéjének darabjai. Ugyancsak a dísz tárgyak körébe tartozik egy, fehér ónmázzal mindkét oldalán bevont kancsó töredéke.

A törmelékanyag alatti szürke, agyagos talaj kevés 13–14. századi kerámiát tartalmazott, amelyet néhol 3–5 cm vastag faszenes égésréteg választott el a törmelékes betöltéstől.

A szokatlan leletanyagra a terület birtoklástörténete adhat választ. Tímár Péter összegző tanulmányában aprólékos és módszeres levéltári kutatások alapján kimutatta, hogy a Szerdahelyi család birtokközpontját, valamint az 1335-ben Miklós mester által alapított, Szent László tiszteletére szentelt pálos kolostort nem a mai a Kaposszerdahelyen kell keresnünk (Guzsik Tamás véleményével ellentétben, aki Kaposszerdahely belterületének déli részén azonosította a kolostort), hanem a Gálosfával szomszédos Tótváros puszta környékén. A 15. század vége – 16. század eleje körül, a Ders

ág kaposújvári birtokközpontjára költözése, illetve a Dancs ág kihalása után, az Imrefyek kezén egyesül a birtok, akik sáncárokkal körülvett kastélyt is építenek az ekkor már Tótvár(os) néven emlegetett településen. A hármás birtoklás ideje alatt azonban mindhárom ág külön kúriát tartott fenn.

A szerdahelyi kolostor Gyöngyösi Gergely szerint 1520 körül a pálos rend egyik leggazdagabb kolostora és temploma volt. A toldi vikariátus alá tartozó perjeség az alapító család temetkezési helyéül is szolgált.

Ezt bizonyítja Ders Márton bán 1412-ből származó engedély kérelme, miszerint 100 arany forint ellenében kápolnát építene a kolostorhoz Szent Márton tiszteletére, temetkezés céljából. 1424-ben Szerdahelyi Klára végrendelete szól a kolostorba való temetkezésről, 1470-ben pedig egy bizonyos Szent Mihály kápolnáról értesülünk, ahol a remeték hetente két alkalommal a meghalt családtagokért misét mondanak. 1464-ben Mátyás király évi 100 aranyforint értékű só kiutalását rendeli el a kolostor számára, hogy az uralkodó lelki üdvéért imádkozzanak. Ezt az adományt 1511-ben II. Ulászló is megújítja. A kolostorról utoljára 1542-ben értesülünk.

A Szerdahelyi család soraiból Dancs Pál jó kapcsolatot tartott fenn Újlaki Miklóssal, Somogy vármegye főispánjával, aki 1474-ben Mátyás pártfogásába ajánlja Pált. A kolostorhoz fűződő uralkodói kapcsolat mellett, ez egy másik lehetséges út, amelynek révén eljuthattak a lovagalakos kályha nyomódúcai Szerdahelyre. A szentjakabi monostor erősen kicsinyített csempemácsolatát is magyarázná ez a kapcsolat, mivel a Szerdahelyiek a 13. század óta, kisebb kényszerű megszakításoktól eltekintve, mindvégig a kaposszentjakabi monostor kegyurai is voltak.

Az ásatás területét Tímár Péter levéltári kutatásai alapján a pálos kolostorral azonosítja. A kisszámú feltárt pálos emlékek szempontjából (Somogy megyében egy sincs!) lényegesnek tűnik egy ilyen, aránylag kevésbé lepusztult állapotú műemlék feltárása. Reményeink szerint lehetőség nyílhatna egy komplex kutatásra, amely a kolostor gazdasági részlegét (malmok stb.) is bemutatná. Ugyancsak fontos kutatási eredmény lenne egy nagy múltú nemesi család birtokközpontjának ásatás során történő megismerése (kúriák, kastély).

A terület magántulajdonban van, a tulajdonos a feltárás után a romterület kialakításához, szóbeli ígérete alapján, anyagilag is hozzájárulna.

M. ARADI CSILLA

83. Gyenesdiás, Faludi u. (MRT 1. 13/2. lh.)

(Zala megye) *Kk*

A középkori Falud temploma, és a körülötte lévő temető régóta ismert. Gázvezeték építése során a temető